

לפרשת ראה

”בנים אתם לה”

א. פרשת ראה היא הראשונה בפרשיות ספר דברים שרוב תוכנה מצוות, מצוות עשה ומצוות לא תעשה.

פתיחת הפרשה מיוחדת:

”ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה. את הברכה – אשר תשמעון אל מצוות ה'... והקללה – אם לא תשמעו אל מצוות ה'” [יא, כו-כח].

שתי ה”צלעות”, הברכה והקללה, אינן שוות:

”את הברכה אשר תשמעו... והקללה אם לא תשמעו...”

המלבי”ם פי' זאת כך:

”הברכה אשר, אם כן, זה עצמו מה שתשמעו אל מצוות ה' הוא הברכה ולא תחשבו שכר ועונש בעוה”ז, הוא דבר שחוץ המעשה... דומה למה שאומר הרופא לחולה שאם ישמור... יהיה בריא...”

לפי ביאורו מתחדש כאן העיקרון: ”שכר מצוה – מצוה”.

הפסוקים הבאים בפרשתנו [פס' כ”ט-ל”ב] מהווים פתיחה נוספת:

”והיה כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ... ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל... ושמרתם לעשות את כל החוקים...”

החוקים אשר יפורטו מיד להלן [פרק יב ואילך].

ה”ברכה” ו”הקללה” – בפסוקים אלו רומזת התורה לאשר יבוא להלן, בסוף פרשת ”כי תבוא”, באריכות [כ”ז, י”א ואילך]:

”אלה יעמדו... על הר גריזים... ואלה... בהר עיבל... וענו הלווים ואמרו... קול רם...”

והתורה שם תפרט שנים-עשר ”ארורים”, וקדמו להם בפי הלווים שנים-עשר ”ברוכים” [רש”י י”א, כ”ט] ועל כולם ”ואמר כל העם אמן” ואחר כך פרשיית הברכות והקללות [פרק כ”ח].

הפסוקים בפרשת "כי תבוא" מבארים את הפסוקים בפרשתנו, כדרשת התנחומא:

"כל דברי תורה צריכים זה לזה, שמה שזה נועל [סותם] זה פותח [מפרט]" [תנחומא חוקת ג'].

מה בדיוק נאמר שם, בין הר גריזים להר עיבל? ראשונים ואחרונים פירשו שהכוונה לשנים עשר ה"ארורים" שבפרשת כי תבוא, וכן לברכות והקללות.

והוא אשר עשו בימי יהושע, כמבואר בספרו [פרק ח']:

"וכל ישראל... עומדים... לברך את עם ישראל בראשונה

ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הברכה והקללה...

לא היה דבר מכל אשר צוה משה אשר לא קרא יהושע..."

וכך פירש, לדוגמה, האבן עזרא [דברים כ"ז י"ד]:

"ועל דרך הפשט הברכה היא ברוך אתה בעיר" וכו'.

וכך פירשו רד"ק, אברבנל והמלבי"ם [יהושע, שם].

לפי זה, פסוקים כ"ט ואילך בפרשתנו רומזים לסוג נוסף של ברכה, שכר ועונש בעוה"ז, ברכה ועונש שהם "חוץ המעשה", כלשון המלבי"ם הנ"ל, שהרי אלו

תוכנם של הברכות שיבואו להלן בפרשת "כי תבוא":

"והיה אם שמוע תשמע... לשמור לעשות..."

ברוך אתה בשדה... ברוך פרי בטנך... אדמתך... פרי בהמתך... ברוך טנאך...

ברוך אתה בבואך... בצאתך... ברכה באסמך... מטר... והלוי גויים... והיית רק

למעלה" וכו'.

שני סוגי ברכות אלו "אשר תשמעו" ו"שחוץ המעשה", מתי מתקיימת כל אחת מהן?

מסתבר לחלק בין שני סוגי ברכות אלו, שהראשון הינו ברכה ליחיד: במצווה עצמה שמקיים יהודי, טמונה ברכה. אנו מקדימים לברך: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו", המקיים מצוות עשה, מתקדש, מתטהר, נהיה אדם רוחני יותר, ערכי יותר, קרוב ודבק באלוקיו.

"שכר כל התורה... קיום הנפש ודבקה באלוקים הוא דבר הראוי בתולדתה"

[רמב"ן שמות ו ב]

"כי מצוות העשה הם הסכום של הקדושה אשר הנחיל לנו ב"ה, אשר

בהתרבות בהאדם אותם סכומים של קדושה יגנו עליו שלא יפול בפח היצה"ר

אשר אורב עליו כל היום" [הרב חרל"פ, אורי וישעי, סי' א'].

ברכתה של המצווה, בעולם הנפש – בעולם הבא, ובעולמנו, [כגון, מצוות כבוד אב ואם הבונה משפחה הרמונית שמחה, וכן בכל מצווה ומצווה] [ועיי' להלן פר כי תצא]. "ברכות" אלו יחולו ויתקיימו בכל פרט ופרט כשידקדק בהם; "ראה" – הפרט – אנוכי נותן ברכה.

הברכה מהסוג השני, המופיעה בפרשיה השניה, שייכת יותר לכלל: כשהציבור כולו או רובו זוכה ושומר תורה ומצוות, עם ישראל יזכה לשבת בארצו, ויתברך בשפע בכל התחומים: צאצאים כלכלה וכו'.

"והם היעודים שבתורה בברכות ובקלות, כי לא תבוא... רק במעשה נס... שכר כל התורה ועונשה בעולם הזה הכל ניסים והם נסתרים" [רמב"ן שם].

ולכן פרשיה זו נמסרה בנוכחות עם ישראל כולו, ששה וששה שבטים והלוויים שבאמצע, וככל המעמד שיפורט בפרשת כי תבוא.

אלו הם שני סוגי הברכה על ראש מקיימי מצוות ה'.

וכאשר עם ישראל מצויד ב"חיזוקים" אלו, נכנס משה לשלב חדש בספר דברים, פרשיות המצוות.

ב. המאפיין את המצוות שנמנות בחלקה הראשון של פרשתנו הוא היותן מצוות "כלליות". קיומן תלוי בכלל, וביצוען רחב היקף: ביעור עבודה זרה, בחירת ירושלים "לשכן שמו שם", דיני הנבואה, זקן ממרא ועיר הנידחת. ובהמשך מופיעות מצוות יותר פרטיות: לא תתגודדו, איסורי אכילה, הפרשת תרומות ומעשרות, שמיטה ו"תורת המועדים".

ב"תפר" שבין שתי הקבוצות הללו עומדת מצוות "לא תתגודדו"; נתבונן בה מעט:

"בנים אתם לה' לא תתגודדו ולא תשימו קרחה... למת [יד, א] כי עם קדוש אתה... כך בחר ה'... לעם סגולה, מכל העמים..." [פסי' ב']

פסוק זה מיוחד בסגנונו, שבו התורה מוסיפה את טעמה של המצווה, מה שאין כן בכל שאר הפסוקים. מה תוכנו? מה משמעותו של הפסוק?

רש"י מפרש:

"על מת, כדרך שהאמוריים עושים, לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויים להיות נאים!"

בזאת הסביר רש"י את שלושת המרכיבים של פסוק א': מדוע הקדים "בנים אתם", ומה תוכן האיסור "לא תתגודדו" ואיך הוא קשור למת. לפי פירושו זו

רק דוגמא להמחשת האיסור, שכך עשו אמוריים להבעת צערם על מת. ואם כן, מה מוסיף פס' ב', "כי עם קדוש" וכי, הרי סיבת האיסור כבר נאמרה – "בנים אתם"?

רש"י, בספר הפרדס, פירש כך :

"כי עם קדוש אתה" – "אם תקדש עצמך מכל חילול וטינוף להיות נקי וטהור לפניו, אז יבחר בך ובתפלתך".

"בנים אתם" הינה עובדה, ומתוכה ועל גבה אפשר להוסיף ולהצמיח קשר של קדושה :

"שני דברים עיקריים ישנם שהם בונים קדושת ישראל, האחד... טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות... והשני הוא ענין בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה" [אגרות הראיה אגרת תקנ"ה].

הרמב"ן חולק על רש"י :

"על פי... דעת רבותינו בשניהם אינה אלא על המת. ורש"י כתב 'לפי שאתם בניו של מקום אתם ראויים להיות נאים'... ואיננו נכון... שאם כן [=אם כדבריו] תהיה המצוה גם לא על המת" ?!

בעקבות חז"ל המגדירים את האיסור כמיוחד "על המת", פירשו ראשונים ואחרונים בגוונים שונים :

הרמב"ן :

"עם קדוש – הבטחה בקיום הנפשות אחרי שאתה עם קדוש וסגולת ה', לא ישא אלקים נפש, וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נידח אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על נפש ואפי' ימות בנוער..."

פסוק ב' כולו מהוה נימוק לפסוק א': פעולות המבטאות יאוש, עד טירוף, של גדידה, שריטה ופגיעה בגוף האבל, מבטאות השקפה שהמת חדל ונעלם; אבל עם ישראל, עם קדוש, בצערו המאופק, מבטא אמונה בהישארות הנפש, כמובן בלא להתעלם מצער הפרידה "ומכאן סמכו רבותינו שלא להתאבל על הנפש יותר מדי".

אבן עזרא מוסיף גם את תחילת הפסוק "בנים אתם" להבהרת טעם האיסור :

"כי כל אשר יעשה לטוב הוא, ו[גם] אם לא תבניהו, כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם, רק יסמכו עליו... כי עם קדוש אתה וכל רואיכם יכירו אתכם..."

אין טעם האיסור רק מפני האיסור לנהוג כמנהג הגויים; האיסור בא גם על מנת להביע ולחזק בלב אמונת נצחיות הנפש, וחיזוק לתחושת "בנים אתם", וממילא "כל דעביד רחמנא – לטב עביד".

הספורנו מוסיף המתקה לפירושים אלו, ע"י חלוקת שני הפסוקים לשני איסורים ולשני נימוקים: א: "בנים אתם לא תתגדדו"; ב: "לא תשימו קורחה כי עם קדוש אתה..."

אין ראוי להתגודד, עקב צערם של החיים, שהרי גם אחר האסון עדיין "נשאר קרוב נכבד" – הקב"ה! ו"אביכם קיים לעד"; וכמו כן אין ראוי להרבות בכאב וצער בגלל הנפטר "כי עם קדוש אתה, מזומן לחיי עוה"ב, אשר שעת קורת רוח אחת בהם יפה מכל חיי עוה"ז".

אסור גדידה וקרחת המובא כאן, בין המצוות הציבוריות לפרטיות, כולל בצורה בולטת את שני הצדדים הללו: עניינו פרטי, כל איש ישראל הנקלע למצב של אָבֶל, מצוה איך לנהוג. ושורשו, כללי: "עם קדוש אתה": כל נפטר הוא חלק מעם ישראל וממילא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב [סנהדרין ריש פרק חלק].

והאָבֶל, אף אם יהודי בודד וגלמוד בקצה העולם, גם הוא מצווה במצוות "לא תתגודדו", כי בהיותו חלק מבניו של מקום, אינו בודד, הקב"ה, עמו!

ויש בהם, בלאוים אלו, בצורה בולטת, את אשר דיברנו בראש דברינו: שכר מצוה "אשר תשמעו": האבל, עלול, מעומק כאבו על אבדתו, להגיב בצורה הרסנית – ובאה התורה ונותנת את הדרך, את ה"מינון" הראוי והרצוי של הנהגות האבל.

ומעבר לכך יתקיים בשומר הלכות אלו "אשר קדשנו במצוותיו" שהרי, כפי שראינו, שורשן בהשגות עמוקות על חיי עוה"ז וחיי עוה"ב, והיחס והקשר בין היהודי לאלוקיו בעולם הזה ובעולם האמת.

יהיו דברים אלו מעט דברי עידוד ונוחם למאות מאות אבלי "הרוגי מלכות" שבשנות האינתיפאדה האחרונות, ואשר בכללם ילדים רבים: "גם אם ימות בנוער", כי "בנים אתם...", עם קדוש אתה, לה' אלוקיך".